

Toespraak naar aanleiding van de publicatie van de *Bibliografie van de geschiedenis van Lokeren-Daknam-Eksaarde* door De Souvereinen op vrijdag 22 december 2023

Het is in de eerste plaats mijn plicht mijn dankbaarheid uit te spreken aan het adres van de Heemkring *De Souvereinen*. Ik dank voorzitter Jacqueline Baetens en alle bestuursleden van harte voor het uitgeven van het boek, de publieke voorstelling ervan deze avond in aanwezigheid van zoveel genodigden – die ik evenzeer bedank voor hun aanwezigheid en indirecte aanmoediging – én voor het plaatsen van de bibliografie op de website van de vereniging. Ik heb met veel genoegen gelezen dat het de bedoeling is om jaarlijks deze uitgave aan te vullen met de titels van alle nieuwe publicaties over de geschiedenis van Lokeren, Eksaarde en Daknam en liefst ook met de titels van alle publicaties die bruikbaar kunnen zijn voor de geschiedschrijving omtrent de drie localiteiten. Aanvullingen met de titels die ik niet zou hebben opgemerkt, zijn vanzelfsprekend eveneens welkom. Ik dank speciaal en hartsgrondig André De Munck, Ignace Van Driessche en Peter van Wichelen voor het nalezen van de uitgebreide tekst, de lay-out en het corrigeren en herschikken waar nodig en gewenst. Bijzondere dank aan Nadine De Picker voor het plaatsen van de tekst op de website en ten slotte ook de andere besuursleden, Lutgarde de Bruycker en Maurice Van Kerckhove.

In tweede instantie, maar daarom zeer zeker niet in mindere mate dank ik het stadsbestuur, de Lokerse Erfgoedraad en het Wase Erfgoedpunt voor de financiële ondersteuning. Zonder deze tegemoetkomingen aan de heemkring was de uitgave onmogelijk geweest.

En om mijn dankwoord bijna te vervolledigen zult u, geacht publiek, wel aanvaarden dat ik mij niet minder en – naar ik meen terecht – dankbaar opstel tegenover de sprekers van deze avond en voor hun toespraken.

Op gevaar af dat ik word verdacht op deze plaats en op dit uur een startsein te willen geven voor de oprichting van de Lokerse “Club van onderlinge bewieroking”, kan ik als oud-provincieraadslid (gedurende 25 jaar) niet anders dan getuigen dat drie van de reeds vermelde betrokkenen als ambtenaren van ons provinciebestuur bijzonder verdienstelijk werk hebben gepresteerd voor de sectoren cultuur en heemkunde: Anthony Demey, Ignace Van Driessche en Peter van Wichelen. Het is geen toeval dat ze zich ook in de eigen regio sinds jaren inzetten voor erfgoed, lokale en regionale (kunst)geschiedenis en het culturele leven. Door hun beroepsarbeid, hun publicaties en hun medewerking aan tal van projecten hebben ze sterk bijgedragen en dragen ze bij tot de waardevolle rol die het provinciaal bestuursniveau heeft gespeeld (en wat erfgoed betreft nog speelt) ten gunste van de sectoren cultuur, erfgoed, geschiedenis en heemkunde. Vanuit mijn lokale bestuurservaring kan ik niet anders dan bevestigen hoe ontzettend belangrijk de rol van bekwame, creatieve en toegewijde ambtenaren is voor het politiek beleid en voor de hele gemeenschap. Maar wat ik nu zeg, is eigenlijk vanzelfsprekend. Het is doodjammer en compleet onzinnig dat het

Vlaamse bestuursniveau enige jaren geleden de bevoegdheden cultuur en welzijn heeft ontnomen aan de provincies. Ondermeer de helft van de respectieve budgetten ging naar subsidiëring. Vlaanderen beloofde die rol van de provincies over te nemen, maar tot nu is daarvan nog zeer weinig terechtgekomen. De talrijke provinciale initiatieven betekenden geen enkele hinder voor het Vlaamse beleid, integendeel.

Mijn dankzegging betreft ten slotte ook mijn “privé secretaresse”, wiens naam me even ontsnapt, en die mijn onleesbare krabbels kan lezen en ze leesbaar toevertrouwd aan die moderne machine, die computer heet.

Er is me al gevraagd waarom ik deze publicatie heb opgezet. Ik kan als antwoord op die niet ongepaste vraag zes argumenten aanvoeren om hopelijk de zinvolheid ervan te (laten) bevestigen, de zinvolheid van zo’n globale bibliografie:

- 1) In de eerste plaats dient het belang van een beschikbare en gefundeerde bibliografie vermeld voor al wie zich waagt aan het historische werk. Enkel voor het schrijven van een historisch essay of mémoires is een bibliografie niet of slechts in beperkte mate nodig. Wie voor zijn bijdrage heeft geput uit het historische werk van anderen, is moreel en volgens de regels van de wetenschap verplicht zijn bron(nen) te vermelden. In de historiografie zijn er maar weinig thema’s bedenikbaar, waarover nog niets is verschenen. En dus, als het waar is dat er voor het schrijven van een geschiedkundige tekst een bibliografie nodig is, kan een zo volledig mogelijke bibliografie omtrent de reeds gepubliceerde lokale geschiedschrijving zeker een hulp zijn en moet normaliter een tijdsbesparend effect hebben.
- 2) De tweede motivatie had te maken met mijn overtuiging dat de bestaande geschiedschrijving over Lokeren intussen reeds zeer omvangrijk is, wat het zoeken naar gewenste informatie uiteraard niet heeft vergemakkelijkt. Ik vermoed dat weinig Oost-Vlaamse provinciesteden kunnen bogen op een dergelijk resultaat, dat bijna volledig enkel tot stand is gekomen na de Tweede Wereldoorlog. Een verantwoorde vergelijking is uiteraard slechts mogelijk mits het bestaan van bibliografieën die voor de andere steden eveneens een totaal historiografisch overzicht brengen. De Lokerse rijkdom aan geschiedkundig werk vroeg om een globale oplijsting.
- 3) Zelf heb ik in de voorbije jaren ruim gebruik gemaakt van heel wat van die publicaties. Een beroep doen op wat vóór ons eigen werk is tot stand gebracht, is perfect verantwoord. Dat is eigen aan de geschiedschrijving en dat is voor andere wetenschappen niet anders. Iedereen en de samenleving in haar geheel bouwen voort op wat de voorgangers hebben ontdekt, bedacht en gerealiseerd. Ook geschiedschrijving lijkt op een puzzelen en elk verantwoord legstuk draagt bij tot het gezochte totaalbeeld. Ik heb daarom in het *Woord vooraf* met dankbaarheid de namen vermeld van de overleden auteurs die door hun hoog aantal

(beperkte en/of omvangrijke) publicaties sterk hebben bijgedragen aan onze beeldvorming van het lokale verleden (Henri Raepsaet, Henri Klein, Vedast Versteegen, Frans De Vos, Marcel Pieters). Het treft dat drie van hen voorzitter zijn geweest van *De Souvereinen*.

- 4) Hulpverlening bij het vinden van de bronnen kan enkel het schrijven over en de kennis van verleden in globo bevorderen en dat is wenselijk nodig.

Niet minder belangrijk en wezenlijk nuttig is ook het schrijven over het verleden van de (eigen) gemeente of regio. Dat laatste wordt vandaag door de meeste historici erkend, omdat het bij de auteurs en de lezers bijdraagt tot het bereiken van een correcter beeld van het verleden én omdat het voor de lezers uit die betrokken gemeente of regio bijdraagt tot het vertrouwd zijn met de plek waar men geboren en getogen is of zich heeft gevestigd. Zoals de dieren hebben mensen immers nood aan nestwarmte, een oord waar men zich veilig voelt en vertrouwd is met de omgeving. Die nood aan binding is een natuurgegeven. Wie langdurig op dezelfde plaats heeft gewoond en moest verhuizen, heeft ervaren hoe de muren van het vorige huis en de buurt meer betekenden dan metselwerk. Ik herinner me met welk enthousiasme Marcel Pieters en oud-schepen Albert Van Hecke vertelden over hun jonge(re) jaren op Heiende. Heiende het “aards paradijs” van hun vorig leven. Van mijn schoonvader hoorde ik gelijkaardige vertelsels over Everslaar. De bomen in de Prosper Thuysbaertlaan vertellen mij meer dan aan menige andere Lokeraar. Vervreemding daarentegen scheidt angst en dat blijkt een fenomeen dat in onze tijd steeds verder uitbreidt.

Zoals we in het beste geval gebonden geraken aan onze gekende omgeving, zo blijven we ook gebonden aan het eigen verleden, het verleden van de familie en van het volk waartoe we door geboorte en/of opvoeding behoren. Op latere leeftijd willen we meestal wat meer vernemen over wat onze ouders en grootouders in de jaren voor we ons bewust werden van de vergankelijkheid werkelijk hebben beleefd. Al te dikwijls is het dan te laat. Geschiedenis en heemkunde maken ons vertrouwd met de leefwereld, waarin we nu vertoeven, leren ons hoe het is geweest en hoe het actuele tot stand kwam. Geschiedenis en heemkunde bieden een steeds uitgebreider beeld van het verleden waarin onze voorgangers leefden.

- 5) Een vijfde motivatie was me ingegeven door het ongewone verloop van onze plaatselijke geschiedenis. Een paar feiten ter bevestiging van deze bewering: Eksaarde bleef – zeer uitzonderlijk – eeuwenlang een *heerlijkheid* (later *baronie*) met een eigen burcht en genoot een apart statuut binnen het graafschap Vlaanderen en binnen de kasselrij van het Land van Waas.

Lokeren evolueerde vanaf de 17de eeuw tot de tweede meest bevolkte woonplaats van het gebied dat nu de provincie Oost-Vlaanderen heet en behield die positie tot circa 1830.

Eerder ongewoon is de vaststelling dat de (destijds druk bevaren) Durme dwars door het stadscentrum loopt en dat centrum dus splitst in twee helften. Meestal loopt een rivier niet zo centraal in een gemeente. De verklaring van het fenomeen heeft alles van doen met bodemkunde en spoorweggeschiedenis.

Er was de opgang van een ongewone nijverheid, de haarsnijderijen, die – volgens bepaalde getuigenissen – een omvang kreeg zoals nergens anders in Europa. Die expansie bracht helaas Lokeren weinig verhoging van de welvaart (eerder het tegendeel) en door het gebruiken van kwik bij de productie gezondheidsproblemen en veel grondvervuiling. Het vergde veel geld om de talrijke bezoedelde terreinen te saneren.

Volgens professor em. Frans Verdoodt leverde Lokeren relatief talrijke voorname flaminganten, wat van een aantal andere provinciesteden bezwaarlijk kan worden gezegd.

En vooral het verhaal van de lokale politieke ontwikkeling biedt talrijke feiten, waaruit blijkt dat het politiek actieve deel van de bevolking van deze stad niet zelden anders reageerde dan de bevolking in de rest van de regio of in de andere Oost-Vlaamse provinciesteden.

- 6) De kennis van de geschiedenis is van maatschappelijk belang. Meer dan voorheen vullen de verhalen over toenemend(e) vervreemding, eenzaamheid, verlaging van het identiteitsbesef, wanhoop, individualisme, geweld, populisme en radicalisme, maatschappelijke onvrede, het zoeken naar zingeving... de columns in de kranten en de berichten daarover halen zelfs het televisienieuws. Marc Reynebeau had het deze week nog over de toename van de argwaan, het ongenoegen en "*misschien wel paranoia*" (*De Standaard*, 20 december 2023).
- Degelijk onderwijs van het vak en verspreiding van de kennis van de geschiedenis kunnen zeker bijdragen om al die negativiteit te verminderen. Waarom?
- Die kennis helpt het heden te begrijpen, waarin alles geheel of deels een product van het verleden is, ook wijzelf. Waarom en hoe is het zo geworden?
 - De loop van de geschiedenis heeft ons geconditioneerd, bepaalde onze toestand. Stel dat de nazi's in 1944-1945 de overwinning hadden behaald? Het verloop van de Eerste Wereldoorlog heeft gedurende de rest van de twintigste eeuw in Europa grotendeels de politiek-militaire geschiedenis bepaald enz.
 - Geschiedenis stimuleert ons om de eigen tijd te vergelijken met hoe het is geweest en geëvolueerd. Ondanks alles wat fout is, moeten we erkennen hoe in heel veel opzichten de vooruitgang ongelooflijk is in vergelijking met de situatie in de vorige eeuwen. Geschiedenis als een bron van optimisme? Of is dat te optimistisch gesteld?
 - Het is juist dat besef dat we bepaald zijn door een gemeenschappelijk verleden dat een gemeenschapszin schept en laat begrijpen dat we ondanks de meningsverschillen samen verantwoordelijk zijn voor het verdere verloop. Politiek dynamisch en sociaal gericht beleid in de *polis* (stadstaat, gemeenschap) vergt daarom een breed draagvlak en is niet mogelijk als ieder slechts het eigen doel najaagt.

- Inzicht in het verleden helpt inzien hoe afhankelijk we zijn van de anderen.
- Geschiedenis doorbreekt de vervreemding, want we leren dat we hoe dan ook verbonden blijven met de vorige generaties en dat ons leven en de samenleving grotendeels is bepaald door die vorige generaties.
- Ze bezorgt tegelijk een zeker bewustzijn van identiteit, eigenheid (via bijvoorbeeld de geschiedenis van Vlaanderen, de geschiedenis van de Vlaamse beweging). Het gebied, dat nu Vlaanderen heet, was gedurende vele eeuwen in heel wat opzichten een voorloper (11de-17de eeuw). Te weinig Vlamingen weten of beseffen dat. Dat bewustzijn sluit geenszins de achting en de belangstelling uit die we moeten hebben voor andere culturen.
- Ze houdt ons inspirerende, voorbeeldige voortrekkers en hun verdiensten voor.

Maar misschien het allerbelangrijkste is de zekerheid dat het vak geschiedenis ons duidelijk maakt hoe en waarom het herhaaldelijk fout liep in het verleden. Het is vandaag zeer zeker niet de eerste keer dat allerlei conflicten en scheve situaties de wereld teisteren, de toekomst bedreigen. Het verleden roept ons tal van waarschuwingen toe.

- De leerschool geschiedenis toont bijvoorbeeld aan hoe een toenemende kloof tussen arm en rijk vroeg of laat tot ernstige conflicten leidde,
- dat de doorbraak van extremismen steeds eindigde in negatieve ontwikkelingen,
- dat de expansiedrang van heersers niet stopte na een eerste succes,
- hoe noodzakelijk de strijd was tegen verslaafdheden (denk aan de rol van de wet Vander Velde in de strijd tegen het verwoestende alcoholisme),
- het belang van degelijk onderwijs ("Arm Vlaanderen"), hoe men geschiedenis vertekende om ze te gebruiken voor een gesteld doel (het verhaal over de Slag der Gulden Sporen), enz.

De samenvattende conclusie van dit betoog werd eigenlijk reeds door de auteur Frank Westerman getroffen in een interview, verschenen in De Standaard der Letteren van 14 oktober II: *"zonder inzicht in het verleden... er geen uitzicht (is) op de toekomst."* En om die geschiedenis te kunnen schrijven is vanzelfsprekend elke hulp welkom en dus hopelijk ook deze bibliografie.

De laatste conclusie ligt voor de hand: als geschiedenis en heemkunde zo waardevol zijn voor elkeen en voor de hele samenleving dan is er zeker ook een actieve heemkring zoals *De Souvereinen* dwingend nodig en is er de dwingende noodzaak om hun voor de hele lokale gemeenschap zo belangrijke activiteiten te (onder)steunen.

Hilaire Liebaut